एकविंशः पाठः

सूक्तयः

(साधकानाम् अनुभवात् निस्सृता वाणी, उक्तिः सूक्तिः वा जायते। अत्र युक्तेः अपेक्षया जीवनानुभवस्य महत्त्वं वर्तते। सूक्तेः श्रवणानन्तरम् एव वक्तुः श्रोतुः च सूक्तितत्त्वं समानरूपेण अनूभूयते। सूक्तिः जीवनसारं संक्षेपेण उपस्थापयति)

1. विद्वान् सर्वत्र पूज्यते।
2. महतामेकरूपता।
3. शीलं सर्वत्र वै धनम्।
4. नास्ति ज्ञानात् परं सुखम्।
5. आज्ञा गुरूणां ह्यविचारणीया।
6. हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः।
7. क्रियासिद्धिः सत्त्वे भवति महतां नोपकरणे।
8. गुणाः पूजास्थानं गुणिषु न च लिङ्गं न च वयः।
9. न रत्नमन्विष्यति मृग्यते हि तत्।
10. विक्रमार्जितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता।

शब्दार्थाः

एकरूपता — सब को एक भाव से मानना

वाणी — वचन

ह्यविचारणीया— द्धश्चश्चद्मद्ध स्त्र्द्धह्वह्य ;द्मह्यङ्ग; ह्वद्दद्धड्ड

क्रियासिद्धिः — कार्य की सिद्धि

पूजास्थानम् — पूजा योग्य/आदर योग्य/पूजा का स्थान

विक्रमार्जितसत्त्वस्य — पराक्रम द्वारा प्राप्त किए हुए स्वामित्त्व का।

मृगेन्द्रता — सिंह का आधिपत्य/पशुओं का स्वामित्त्व

अन्विष्यति — ढूँढ़ेगा

मृग्यते — ढूँढ़ता है

वयः — अवस्था/आयु

लिङ्गम् - पुरुष/स्त्री (पुंल्लिङ्ग/स्त्रीलिङ्ग)

अभ्यासः

1. **एकपदेन उत्तरं लिखत—**

क. कः सर्वत्र पूज्यते?

ख. कस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता वर्तते?

ग. कस्मात् परं सुखं नास्ति?

घ. सर्वत्रं धनं किम् अस्ति?

ङ. केषां क्रियासिद्धिः सत्त्वे भवति?

2. **एकवाक्येन उत्तरं लिखत—**

क. पूजास्थानं के न भवतः?

ख. दुर्लभं वचः किम्?

ग. केषाम् आज्ञा अविचारणीया?

घ. किं न अन्विष्यति किञ्च मृग्यते?

ङ. महतां क्रियासिद्धिः कुत्र भवति? कुत्र न भवति?

3. **रिक्तस्थानानि पूरयत—**

क. .... एकरूपता।

ख. .... सर्वत्र पूज्यते।

ग. नास्ति .... परं सुखम्।

घ. गुणाः पूजास्थानं गुणिषु न च .... न च ....।

ङ. .... सर्वत्र वै धनम्।

4. **विलोमपदानि पाठात् चित्वा लिखत—**

क. एकत्र   ख. दोषाः   ग. अस्ति

घ. अनेकरूपता   ङ. दुःखम्

5. **उचितमेलनं कुरुत—**

	(अ)		(ब)
क.	शीलम्	–	महताम्
ख.	गुणाः	–	मृग्यते
ग.	क्रियासिद्धिः	–	सर्वत्र वै धनम्
घ.	रत्नम्	–	महतां सत्त्वे भवति
ङ.	एकरूपता	–	पूजास्थानम्

6. **शुद्धवाक्यानां समक्षम् ''आम्'' अशुद्धवाक्यानां समक्षं ''न'' इति लिखत—**

क. हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः। [ ]

ख. विद्वान् सर्वत्र न पूज्यते। [ ]

ग. गुणाः पूजास्थानम्। [ ]

घ. रत्नम् अन्विष्यति न मृग्यते। [ ]

ङ. विक्रमार्जितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता। [ ]

7. **संस्कृतवाक्येषु प्रयोगं कुरुत—**

क. सर्वत्र
ख. दुर्लभम्
ग. मृग्यते
घ. ज्ञानात्
ङ. एव

8. **रेखाङ्कितं पदम् आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत—**

क. <u>विद्वान्</u> सर्वत्र पूज्यते।

ख. <u>गुणाः</u> पूजास्थानम्।

ग. आज्ञा <u>गुरूणां</u> ह्यविचारणीया।

घ. नास्ति <u>ज्ञानात्</u> परं सुखम्।

ङ. <u>क्रियासिद्धिः</u> सत्त्वे भवति।

योग्यताविस्तारः —

- अन्यान्यसूक्तीः काले काले सङ्कलय्य वारं वारं पठन्तु।

सूक्तीनां पारायणम्

1. स्वगृहे पूज्यते मूर्खः स्वग्रामे पूज्यते प्रभुः।
स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते॥

2. विद्वत्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन।
स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते॥

3. यथा चित्तं तथा वाचः यथा वाचः तथा क्रियाः।
चित्ते वाचि क्रियायां च महतामेकरूपता॥

4. उदये सविता ताम्रस्ताम्र एवास्तमेति च।
सम्पत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता ॥

5. विदेशेषु धनं विद्या व्यसनेषु धनं मतिः।
परलोके धनं धर्मः शीलं सर्वत्र वै धनम्॥

6. रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिता सप्ततुरगाः,
निरालम्बो मार्गः चरणरहितः सारथिरपि।
व्रजत्यन्तं सूर्यः प्रतिदिनमपारस्य नभसः,
क्रियासिद्धिः सत्वे भवति महतां नोपकरणे॥

7. विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधिः,
विपक्षो लङ्केशो रणभुवि सहायाश्च कपयः।
तथाप्येको रामः सकलमवधीद् राक्षसकुलम्,
क्रियासिद्धिः सत्त्वे भवति महतां नोपकरणे॥

8. आज्ञा गुरुणां ह्यविचारणीया (रघुवंशे)

9. हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः (किरातर्जुनीये)

प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः।